

Scriptie (9): keuze van het onderwerp

Mr. L.J.A. Pieterse*

Het kiezen van een goed onderwerp voor een scriptie, een paper of zelfs een proefschrift is niet altijd even gemakkelijk, zo leert de praktijk. Menig student laat weten het 'verschrikkelijk moeilijk' te vinden een geschikt onderwerp te verzinnen. Dat wekt enige verbazing, omdat interessante onderwerpen in wezen voor het oprapen liggen. Het klinkt wellicht wat geheimzinnig, maar bedacht moet worden dat elk onderwerp en daarmee ieder verhaal op zoek is naar een verteller. Zij hangen als pollen in de lucht en 'prikkel(en) (...) de neuzen die daar gevoelig voor zijn. Tot er een schrijver toehapt die het zo lang met het bewuste verhaal weet uit te houden totdat het, glanzend opgewreven, aan de wereld gepresenteerd kan worden',¹ om een in de letterkunde ontwikkelde gedachte aan te halen.

Bij bepaalde opdrachten, zoals het schrijven van een paper, komt het voor dat een specifiek thema dat welhaast een onderwerp kan worden genoemd, wordt aangereikt. Maar als het gaat om een scriptie, is de student doorgaans vrij in de keuze van het onderwerp. Het ligt voor de hand om een onderwerp uit te zoeken waar de eigen interesse optimaal tot haar recht komt ('Eigen interesse eerst', pleegt een hoogleraar op het terrein van de methodologie studenten op aforistische wijze voor te houden). Het schrijven van een scriptie is al moeilijk genoeg en een onderwerp dat interessant is, zal als smeerolie werken en de kans vergroten dat een goed verhaal op papier komt te staan. Wie een boeiend keuzevak heeft gevolgd, kan daarop voortbouwen in zijn scriptie. Ook een werkstuk dat hij eerder heeft afgeleverd, kan een vruchtbare voedingsbodem zijn voor nadere studie. De student weet dan wat er op dat terrein speelt en kan meteen de diepte ingaan.

Wie desondanks met een tekort aan inspiratie kampt, kan de bibliotheek in duiken en enkele recente periodieken doorbladeren.² In verschillende tijdschriften³ wordt van tijd tot tijd een kroniek of een (ander) overzichtsartikel opgenomen, dat wil zeggen een bijdrage waarin de stand van zaken op een bepaald rechtsgebied of soms zelfs van het gehele belastingrecht wordt neergezet.⁴ Ook rechtspraak wordt gepubliceerd en besproken in verschillende week- en maandbladen en onder meer baanbrekende arresten van onze hoogste belastingrechter zullen daarin niet onopgemerkt blijven. Het moet, gezien het beschikbare materiaal, wel heel gek lopen wil de student niet op een onderwerp stuiten dat tot de verbeelding spreekt. Soms kan een inval ook uit onverwachte hoek komen, bijvoorbeeld bij een blik over de grens (zo kan worden onderzocht of de zogenoemde *Abgeltungsteuer* die sinds 2009 in Duitsland wordt geheven een werkbaar alternatief zou kunnen zijn voor de in Nederland geldende vermogensrendementsheffing). Ook de belastingplannen die ieder jaar op Prinsjesdag worden gepresenteerd, zullen doorgaans de inspiratie aanwakkeren (te denken valt aan de vondst die de Wet verhuurderheffing⁵ gerust mag worden genoemd). Verder kan de student op een geschikt onderwerp stuiten bij het doornemen van landelijke dagbladen, waarin bijvoorbeeld een of andere vorm van bankenbelasting onder de aandacht van de lezer wordt gebracht⁶ (degene die dat laat gebeuren, mag zich gesterkt weten door de gedachte van de bekende Romeinse denker Seneca dat een grote geest hij is die zich uitlevert aan het lot).

In principe is ieder onderwerp geschikt. Zo kan het aardig zijn om het denken van de eigenzinnige Duitse filosoof Peter Sloterdijk over belastingen de maat te nemen.⁷ Uiteraard moet het gekozen onderwerp verwant zijn met de opleiding in het algemeen en de gekozen afstudeerrichting in het bijzonder. Verder is het zaak dat de te onderzoeken materie enige maatschappelijke betekenis heeft en het resultaat van het onderzoek ook van belang kan zijn voor anderen. Er zijn studenten 'die hetgeen tot gruis is gestampt, op eene afgesleten wijze wederom fijn malen, hetgeen algemeen bekend is op eene algemeen bekende wijze herkaauwen, zelfs in het overgieten van het eene papier op het andere weinig bedreven', zoals een promo-

* Mr. L.J.A. Pieterse is verbonden aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Vrije Universiteit te Amsterdam.

1 Zo tekende Peter Buwalda op *(De wereld van Renate Dorrestein. Twintig jaar schrijverschap, Pandora, Antwerpen- 2003, p. 15)*.

2 Zie daarover: 'Scriptie (4): belang van documentatie', *Forfaitair* 2011/221, p. 31-32.

3 Zoals het studentenmaandblad *Ars Aequi*, *Nederlands Juristenblad* of *Tijdschrift voor Formeel Belastingrecht*.

4 Zie bijvoorbeeld het overzicht dat in *NTFR* 2012/2311 is gepubliceerd.

5 Zie J.P. Boer, 'De Wet verhuurderheffing en het kortetermijngeheugen' (Column), *WFR* 2012/6970, p. 1250-1251.

6 Zie onder meer de publicaties: 'Commissie wil nu toch Tobin-tax. Brussel vindt belasting op transacties gerechtvaardigd na steun aan banken', *NRC Handelsblad* 29 september 2011, p. 33 en 'Elf landen voor transactietax, Nederland tegen', *NRC Handelsblad* 10 oktober 2012, p. 23.

7 Zie J.L.M. Gribnau, 'Filantropie en de staat, U2' (Column), *WFR* 2012/6964, p. 1022-1023 en L.J.A. Pieterse, 'Kroniek van het belastingrecht', *NJB* 2012/2019, afl. 35, p. 2490.

vendus zijn lezers ooit toevertrouwd.⁸ Het zal geen verbazing wekken dat het nogal eens voorkomt dat een onderwerp niet geschikt wordt bevonden, omdat het door de docent als te zeer uitgekauwd wordt beschouwd. Daar kan eenieder zich wel wat bij voorstellen, bijvoorbeeld bij onderwerpen op het terrein van de vennootschapsbelasting (zoals renteaftrek,⁹ onzakelijke leningen, extheffingen en zo meer). Maar in het algemeen zou ik niet snel willen aannemen dat een onderwerp 'tot gruis is gestamp'. Ook het min of meer herhalen van eerder onderzoek kan – vanwege de controlefunctie – van belang zijn. Er is in dit verband wel eens betoogd dat wetenschappers een voorbeeld zouden kunnen nemen aan de beeldende kunsten. 'Daar is (...) werk namaken geaccepteerd, leren de zonnebloemen van Van Gogh en de Marilyn Monroe-prenten van Warhol. Andermans werk kopiëren mag, als de kunstenaar er zijn eigen draai aan geeft.'¹⁰ Kortom, ook de student die zich op bekend terrein begeeft en dicht bij het bestaande blijft, kan uiteindelijk tot iets eigens – en vernieuwends – komen.

Iets anders is dat het wel eens voorkomt dat het uitgekozen onvoldoende verwant is met het rechtsgebied van de gekozen afstudeerrichting en dan bestaat de kans dat de student wordt 'heengezonden'. Bij een enkeling slaat dan de vertwijfeling toe. Dat kan ertoe leiden dat hij het over een andere boeg gooit en gaat 'hengelen' naar een geschikt onderwerp ('Ik ben op zoek naar een interessant onderwerp voor mijn scriptie', is een zin die geregeld in mailboxen van docenten kan worden aangetroffen). Er is op zichzelf niets op tegen als een student een onderwerp aan de hand wordt gedaan. De scriptiebegeleider kan dan in principe twee wegen volgen: hij kan de student iets aanreiken op het terrein van zijn expertise of – in het verlengde daarvan – een onderwerp dat te maken heeft met lopende of geplande onderzoeksprojecten van de fiscale sectie waar hij deel van uitmaakt. Dat heeft onmiskenbaar voordelen. Zo kan het werk dat voor de scriptie wordt verzet een bijdrage leveren aan breder onderzoek en dat is van wetenschappelijk nut. 'En ook didactisch gezien is het nuttig, omdat de kandidaat gebruik kan maken van de adviezen van een docent die zeer goed van de kwestie op de hoogte is.'¹¹ Docent en student kunnen ook, als het ware als een tandem, nieuwe paden proberen te betreden. Dat is voor de student aantrekkelijk, maar voor de 'leraar' evenzeer (als hij tenminste in staat is zijn fantasie enige vrijheid te geven en zichzelf niet heeft opgesloten in de alledaagse nuchterheid van het bestaan).

Soms heeft een intrigerend onderwerp een zodanig formaat, dat het de student zal duizelen ('Waar moet ik beginnen?'). De student kan dan het beste te werk gaan op de manier die hem het beste ligt. De een gaat liever met een detail aan de slag. Dat is in ieder geval overzichtelijk. Zijn afstand is als het ware de sprint.¹² De ander heeft meer geduld en weet dat hij het vermogen heeft om langere afstanden te overbruggen en iets omvangrijkers kan onderzoeken. Het is hoe dan ook zaak om enkele facetten van het mogelijke object van onderzoek te onderscheiden, dan wel invalshoeken te verkennen en na te denken over de afbakening van het onderwerp. Wie bijvoorbeeld zijn zinnen heeft gezet op het leerstuk van het pleitbare standpunt, kan ervoor kiezen om ook of juist de toepassing ervan in het fiscale strafrecht te onderzoeken.¹³

Als het onderwerp in wezen twee rechtsgebieden bestrijkt, komt een gecombineerde scriptie in beeld, dat wil zeggen een project waarmee de student in twee studierichtingen kan afstuderen. De jonge geleerde kan dat bijvoorbeeld doen met een werkstuk dat privaatrecht en fiscaal recht samenbrengt.¹⁴ Het is stellig een intrigerende bezigheid om verschillende disciplines op elkaar te betrekken en wisselwerkingen bloot te leggen. Maar zoiets is niet altijd gemakkelijk te realiseren, al was het maar omdat op universiteiten formalisten rondlopen die daaraan soms zodanig knellende voorwaarden verbinden, dat de student afziet van zijn poging om een bepaald onderwerp op een geïntegreerde manier te benaderen. Overigens is het niet ondenkbaar dat de student zich vertilt aan de klus die een gecombineerde scriptie zeker is en met een onvoltooid product – en de nodige frustraties – blijft zitten.

Het zal duidelijk zijn dat de keuze van een aantrekkelijk onderwerp en de afbakening daarvan, zodat een werkbaar uitgangspunt ontstaat, hand in hand gaan. Als die fase achter de rug is, komt het volgende stadium in zicht, namelijk het formuleren van een onderzoeksvraag die in het onderzoeksverslag kan worden beantwoord.

8 George Belinfante, *De Leer der Keuze bij legaten en verbindtenissen* (diss. Leiden), Gebroeders Beninfante, 's-Gravenhage 1859, p. V.

9 O.C.R. Marres, 'Ongewenste dumping van rentelasten', *NtFR* 2012/2312.

10 'Een kunstzinnig kopiërende hoogleraar', *NRC Handelsblad* 11 oktober 2012, p. 24.

11 Umberto Eco, *Hoe schrijf ik een scriptie?*, dertiende druk, Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam 2010, p. 65 (*Come si fa una tesi di laurea*, 1977, vertaald en bewerkt door Yond Boeke en Patty Krone).

12 Zie Hans Keilson, *In de ban van de tegenstander*, twaalfde druk, Van Gennep, Amsterdam 2012, p. 25 (*Der Tod des Widerachers*, 1959, vertaald door M.G. Schenk).

13 A.D. van Riel, 'Pleitbaar standpunt – toepassing in het fiscale strafrecht', *TFB* 2011/6.

14 Op dit snijvlak ligt een omvangrijk onderzoeksterrein braak.